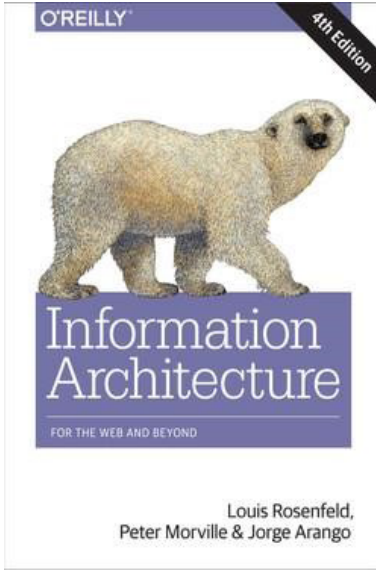

Rosenfeld, L., Morville, P. & Arango, J. (2015). Information Architecture: For the Web and Beyond. O'Reilly Media Inc. ISBN 978-1-491-91168-6

Rosenfeld, L., Morville, P. ve Arango, J. (2015). Bilgi Mimarisi: Web ve Ötesi için. O'Reilly Media Inc. ISBN 978-1-491-91168-6

İpek ŞENCAN*

This paper aims to explain what information architecture is and to inform the readers about the content of the book titled "Information Architecture: For the Web and Beyond", which is one of the important sources in this field. In the paper, the importance of information architecture for information management departments is also tried to be revealed and the number of departments that include "information architecture" as a course in their curriculums is also mentioned.

Giriş

Pek çok insan bir mekâna girerken ya da çıkarken kapıyı itmesi mi yoksa kendine doğru çekmesi mi gerektiği konusunda tereddüt yaşamakta ve bir yönlendirmeye ihtiyaç duymaktadır. Özellikle cam kapılar söz konusu olduğunda ise camı fark etmeyip çarpanlar bile olabilmektedir. Oysa iyi bir tasarımın keşfedilebilir ve anlaşılabilir niteliğe sahip olması onun temel özellikleri arasında yer almaktadır. Bir diğer deyişle, iyi bir tasarımda kullanıcılar, o tasarımla hangi eylemleri/

aksiyonları nasıl gerçekleştirebileceğini ve o tasarımın nasıl kullanılması gerektiğini rahatlıkla anlayabilmelidir (Norman, 2013, s. 3). Buna göre, başlangıçta verilen kapı örneğinde keşfedilebilirliğin zayıf olduğunu söylemek mümkündür. Günlük yaşamımızın ayrılmaz bir parçası olan web siteleri ve diğer pek çok farklı tasarım ürünü için de benzer değerlendirmeler yapılabilir.

Bilgi mimarisi de gerek fiziksel, gerek dijital, gerekse her ikisinin iç içe geçtiği ortamlardaki tasarımlar üzerine odaklanmaktadır. Her ne kadar bilgi mimarisini tanımlamak doğası gereği sınırlayıcı olsa da, en genel hatlarıyla, farklı ortamlardaki tasarımların düzenleme, etiketleme, dolaşım ve arama sistemlerinin sentezine dayanarak "kullanılabilirliği, bulunabilirliği ve anlaşılabilirliği desteklemek için bilgi ürünlerini ve deneyimlerini şekillendirme sanatı ve bilimi" şeklinde ifade edilmektedir (Rosenfeld, Morville ve Arango, 2015, s. 24). Bu yazı çerçevesinde bilgi mimarisine yönelik temel ilkeleri ele alan "Information Architecture: For the Web and Beyond" başlıklı kitabın içeriği hakkında okuyucuları ve konuyla ilgilenenleri bilgilendirmek amaçlanmaktadır.

* Hacettepe Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü. Ankara, Türkiye. E-posta: ipeksencan@hacettepe.edu.tr
Hacettepe University Faculty of Letters, Department of Information Management. Ankara, Türkiye. Email: ipeksencan@hacettepe.edu.tr

Türkçe yazılmış bu kapsamda bir kitabın olmayışı, bu konuyla ilgili lisans düzeyinde eğitimlerin verildiği bölümlerde özellikle öğrenciler açısından önemli bir eksiklik olarak hissedilebilmektedir. Tanıtıma konu olan kitabın herkesçe anlaşılır bir dille kaleme alınmış olmasıyla birlikte, konuyla ilgili önde gelen kitaplar arasında yer aldığını söylemek mümkündür. Son baskısına ait yayın yılı her ne kadar 2015 olsa da bahsi geçen açığı kapatmak üzere bu kitaptan yararlanılabileceği düşünülmüş ve bu nedenle tanıtım yazısı kaleme alınmıştır.

Kitap Tanıtımı

Önemli yetkinliklere sahip üç yazarın kaleminden çıkan kitabın ilk yazarı Lou Rosenfeld, Bilgi Mimarisi Enstitüsü (The Information Architecture Institute) ile Kullanıcı Deneyimi Ağı'nın (User Experience Network) kurucu ortağı ve kullanıcı deneyimiyle (user experience/UX) ilgili önemli kitaplar yayımlayan Rosenfeld Media'nın kurucusu ve başkanıdır. Rosenfeld, bilgi mimarisi ve kullanıcı deneyimi alanlarının kurulmasının yanı sıra kütüphaneciliğin bu alanlardaki rolünün dile getirilmesine katkı sağlamıştır (Rosenfeld Media, 2023). Kitabın diğer yazarlarından Peter Morville de bilgi mimarisi ve kullanıcı deneyimi alanlarının öncü isimlerinden biridir. Bilgi mimarisi ve ilgili konularda yayımladığı kitapları bulunmakla birlikte farklı nitelikteki kurum ve kuruluşlara danışmanlık da yapmaktadır (Morville, t.y.). Diğer yazar Jorge Arango'nun ise sesli içerik üreticisi (podcaster), konuşmacı ve eğitimci rollerinin yanı sıra kullanıcı deneyimi araştırması, sentez ve içgörü oluşturma, kavramsal modelleme, sistem prototipleri oluşturma konularında uzmanlığı bulunmaktadır. Arango ayrıca Bilgi Mimarisi Enstitüsü'nde başkan ve direktör olarak da görev yapmıştır (Arango, t.y.).

Kitabın ilk baskısı 1998 yılında, dördüncü ve son baskısı ise Eylül 2015'te yayımlanmıştır (ikinci baskı: 2002, üçüncü baskı: 2006) (Rosenfeld, Morville ve Arango, 2015, s. vi). Tanıtımı yapılan dördüncü baskı toplamda 483 sayfadan (xx, 463) oluşmaktadır. Kitapta konular üç kısımda ele alınmıştır. İlk kısım bilgi mimarisinin tanıtımına yönelik olarak üç bölüm başlığından oluşmaktadır. Bilgi mimarisinin temel ilkelerinin ele alındığı ikinci kısımda ise dört bölüm bulunmaktadır. Üçüncü kısım daha çok bilgi mimarisinin tamamlanmasına yönelik konuların ele alındığı üç bölümden oluşmaktadır (Rosenfeld, Morville ve Arango, 2015). Yazarlar ilk üç baskıyı gözden geçirerek, kitapta yer alan örnekleri ve resimlemeleri güncellemişlerdir. Son dönem bilgi ekosisteminin geçmişe kıyasla daha zengin ve karmaşık olmasından yola çıkarak kitaba "For the Web and Beyond" alt başlığı eklenmiştir. Buna bağlı olarak içeriğin sadece web siteleri ile sınırlı kalmayıp farklı bilgi ortamlarını da kapsadığı anlaşılmaktadır. Kitabın hedef kitlesi ise sadece bilgi mimarları, kullanıcı deneyimi tasarımcıları, ürün geliştiriciler ve yöneticiler ile sınırlı değildir. Bir uygulama alanı olarak yolu bilgi mimarisiyle kesişen herkesin kitaptan yararlanabileceğini söylemek mümkündür.

Bilgi mimarisinin tanıtımına ayrılan ilk kısmın ilk iki bölümünde (s. 3-38) bilgi mimarisinin doğasını anlamaya ve kavramı tanıtmaya yönelik bilgilere yer verilmektedir. Bilgi miktarının her zamankinden çok daha fazla olduğu ve bilgiyle etkileşim kurmanın yollarının arttığı bilgi ortamlarında bilgi mimarisinin, bilgiyi bulunabilir ve anlaşılabilir kılmaya odaklandığından bahsedilmektedir. Bununla birlikte, etkili bir bilgi mimarisi tasarımı uygulama modelinin temelini oluşturan kullanıcı, içerik ve bağlam üzerinde durulmaktadır. Herhangi bir tasarım gerçekleştirilmeden önce o tasarımı kullanma potansiyeli olan kullanıcıların tam olarak ne gereksinim duyduklarının ve o tasarımı nasıl kullanabileceklerine dair davranışlarının anlaşılabilmesi son derece önemlidir. Nitekim üçüncü bölüm de (s. 39-51) kullanıcıların bilgi gereksinimlerini ve davranışlarını anlamaya yönelik bilgilere ayrılmıştır. Kullanıcıların basitten karmaşığa doğru farklı bilgi gereksinimlerinin belirlenmesi, tarama (browsing), arama (searching) ve sorma (asking) gibi bilgi davranışları ile kullanıcıların bir bilgi sisteminde nasıl hareket ettiğine dair "berry-picking" modeline yönelik örnekler yer verilmektedir. Dördüncü bölüm (s. 53-75) ise çeşitli içerikteki faaliyetlerin yanı sıra işlem yapmak, öğrenmek ve diğer insanlarla bağlantı kurmak için gidilen yerler olarak ifade edilen bilgi ortamlarının yapısına yönelik kurgulanmıştır. Bilgi ortamlarına dair düzenleme ilkeleri yapı ve düzen, ritim, tipolojiler ile modülerlik ve genişletilebilirlik başlıkları altında ele alınmaktadır.

Bilgi mimarisinin temel ilkelerinin ele alındığı ikinci kısımda her bir ilke ayrı bir bölüm olarak sunulmuştur. Beşinci bölüm bilgi mimarisinin anatomisine yoğunlaşmaktadır (s. 79-95). Düzenleme şemalarının (alfabetik, kronolojik, coğrafi, konuya dayalı, görev odaklı, kullanıcı odaklı, metafora dayalı, karma vb.) ele alındığı altıncı bölümde (s. 97-131) bu şemaların kullanım amaçları örnekler üzerinden aktarılmaktadır. Ayrıca, özellikle sosyal medya platformlarında sıklıkla tercih edilen etiket kullanımıyla aşına olduğumuz sosyal sınıflamaya da değinilmektedir. Bilgi ortamlarındaki daha büyük bilgi parçalarını temsil etmek üzere kullanılan etiketlerin ele alındığı bölümde (yedinci bölüm, s. 133-173) etiket tasarlamının, bilgi mimarisinin en zor yönlerinden biri olduğu vurgulanmaktadır (Rosenfeld, Morville ve Arango, 2015, s. 173). Etiket türleri örneklerle sunulmakla birlikte, etiket tasarımında yararlanılabilecek kaynaklara da değinilmektedir. Bu aşamada, var olan bilgi ortamının yanı sıra karşılaştırılabilir bilgi ortamları, kontrollü sözcükler, thesaurus'lar, yetke dizinleri ve taksonomilerden yararlanılabileceği belirtilmektedir (Rosenfeld, Morville ve Arango, 2015, s. 161-163). Sekizinci bölümün (s. 175-209) konusunu oluşturan dolaşım sistemleri ile ilgili olarak yazarlar, yapı ve düzenlemeyi bir binanın odalarını inşa etmek, dolaşım sistemini ise kapı ve pencere eklemekle ilişkilendirmişlerdir (Rosenfeld, Morville ve Arango, 2015, s. 176). Küresel, yerel, bağlamsal dolaşım unsurlarına değinmenin yanı sıra dokuzuncu bölümde ele alınan arama sistemlerinin de dolaşımın önemli bir parçası olduğu vurgulanmaktadır (Rosenfeld, Morville ve Arango, 2015, s. 176). Arama sistemleri (dokuzuncu bölüm, s. 211-267) ile ilgili olarak, bu sistemin nelerden oluştuğu, bir arama arayüzünün nasıl tasarlanacağı ve arama sonuçlarının görüntülenmesine yönelik bilgiler sunulmaktadır (Rosenfeld, Morville ve Arango, 2015, s. 216-266). İkinci kısmın son bölümünde (onuncu bölüm, s. 269-309) önceki bölümlerde anılan sistemleri birbiriyle ilişkilendirmeye yardımcı olan thesaurus'lar, kontrollü sözcükler (sınıflama şemaları, yetke dizinleri, konu başlıkları listeleri gibi) ve üst veri konusu ele alınmaktadır.

Bilgi mimarisi geliştirme süreci, araştırma, strateji geliştirme, tasarım, uygulama ve yönetim süreçlerinden oluşmaktadır (Rosenfeld, Morville ve Arango, 2015, s. 313). Kitabın üçüncü kısmında da bilgi mimarisi geliştirme süreç ve yöntemlerine değinen bölümler bulunmaktadır. "Araştırma" başlıklı on birinci bölümde (s. 313-353) bilgi mimarisinin geliştirme süreçlerine nasıl dâhil edilebileceği, kullanıcı, bağlam ve içerik öğelerinin değerlendirilmesi ile paydaş görüşmeleri, sezgisel değerlendirmeler, kullanıcı testleri, kart sıralama gibi araştırma yöntemleri açıklanmaktadır. Bunlarla ilişkili olarak bir sonraki bölümde (on ikinci bölüm, s. 355-388) "Strateji" başlığı altında, strateji geliştirme süreci "düşün, ifade et, iletişim kur, test et" (think, articulate, communicate, test/TACT) adımlarına dayalı olarak incelenmektedir (Rosenfeld, Morville ve Arango, 2015, s. 361-367). Araştırmadan stratejiye geçişe yönelik rehberlerin nasıl hazırlanabileceği ve hazırlanan stratejinin hayata geçirilmesinde yararlanılabilecek senaryolar, kavramsal diyagramlar ile hazırlanabilecek proje planları, sunumlar ve strateji raporları üzerinde durulmaktadır. "Tasarım ve Belgeleme" başlıklı on üçüncü bölümde (s. 389-439) ise bilgi mimarisi geliştirme süreci adımlarından olan tasarım aşamasında görsel diyagramlardan yararlanmanın önemine değinilmektedir. Ayrıca, bilgi mimarisinde başvuru olan iki önemli diyagram türü olan site haritaları (sitemaps) ve çerçevelerin (wireframes) ne zaman, nasıl hazırlanabileceği ve kullanılabileceği, içeriğin haritalanması ve envanterinin çıkarılması, içerik modelleri geliştirilmesi ve sonraki geliştirme süreçlerinde yararlanmak üzere biçim rehberleri (style guides) hazırlanmasına yönelik bilgilere yer verilmektedir.

Kitabın sonunda sunulan Ek A (s. 447-450), konuyla ilgili farklı okumalar yapmak isteyenlerin yararlanabileceği önemli bilgi mimarisi kaynaklarının bir listesinden oluşmaktadır. Kitabın sonunda ayrıca, bir dizin (s. 451-461) ile yazarlar hakkında bilgilere de (s. 462) yer verilmiştir.

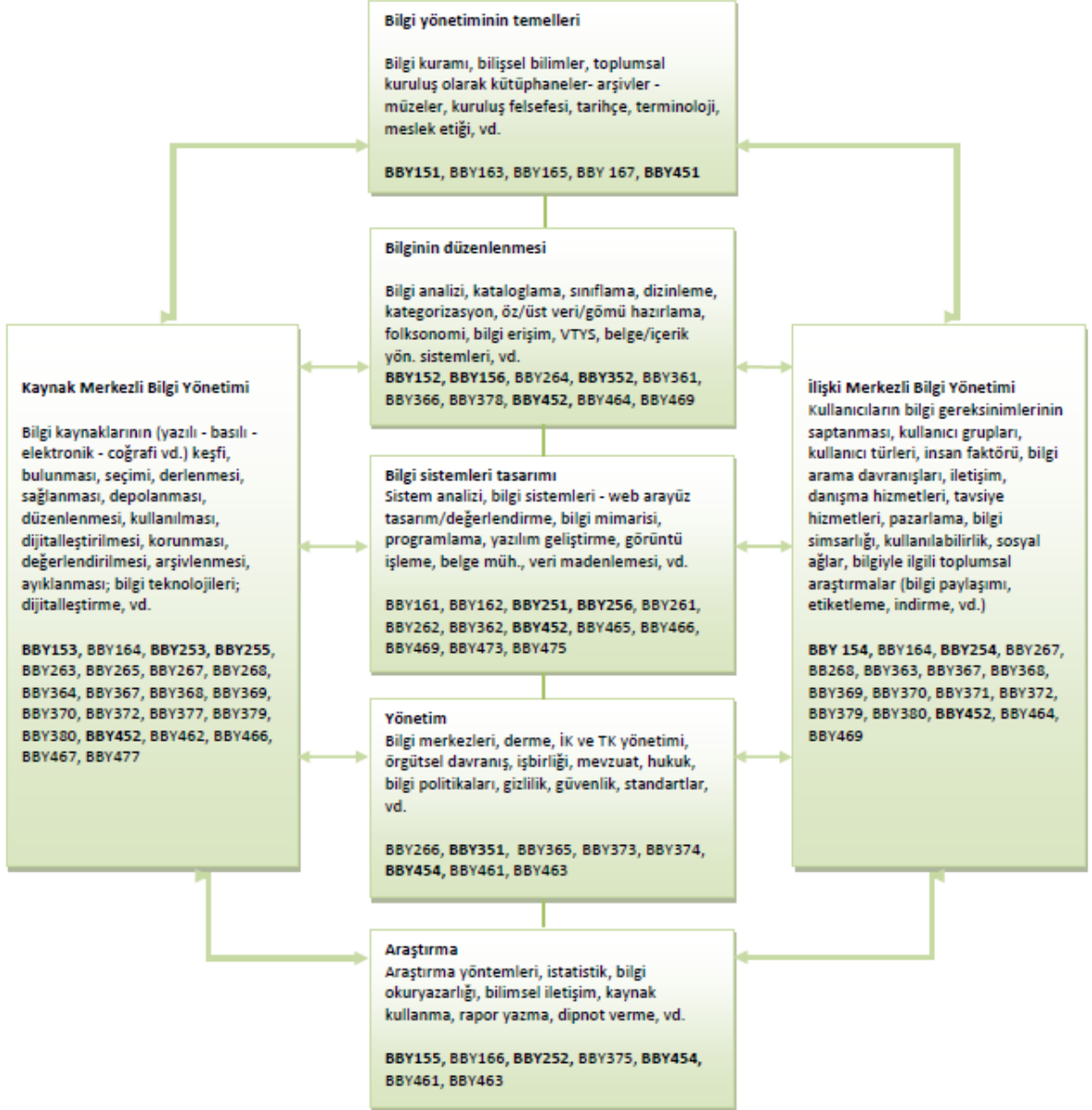
Bilgi Mimarisi ve Bilgi ve Belge Yönetimi (BBY) Bölümleri

Bilgi mimarisi, web siteleri, belgeler, yazılım uygulamaları, resimler gibi unsurların yanı sıra içerik nesnelerini (insanlar, süreçler ve kuruluşlar vb.) tanımlamak ve temsil etmek için kullanılan üst veriler gibi her şekil ve boyuttaki bilgiyi kapsamına almaktadır (Rosenfeld, Morville ve Arango, 2015, s. 25). Ayrıca, kullanıcıların ihtiyaçlarının ve bilgi arama davranışlarının anlaşılması, içeriğin düzenlenmesi ve

gruplandırılması, kullanıcıları içeriğe götüren dolaşım yapısı içerisinde adlandırmanın nasıl yapılacağı, tarama, arama ve sorma işlemleriyle ihtiyaç duyulan şeyin bulunabilmesi noktalarını da içermektedir. Dolayısıyla, bilgi mimarisi bilgilendirme alanının pek çok alt konusuyla bir kesişime sahiptir. Nitekim, Hacettepe Üniversitesi BBY Bölümü'nün şu an kullanılmakta olan ders programı tasarımının dayandığı kavramsal haritada da (bkz. Şekil 1) bilgi mimarisinin bilgilendirme alanının pek çok alt konusuyla yakından ilişkili olduğu görülmektedir.

Şekil 1

Hacettepe Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi eğitimi kavramsal modeli (Lisans programı değişiklik önerisinin gerekçeleri, 2010, 2011; Tonta, 2012, s. 301)

Bilgi merkezleri bakımından kullanıcı deneyimi konusunun giderek daha da anlam kazandığı ve popülerleştiği son dönemde (Appleton, 2016, s. 224), doğrudan kullanıcı ile etkileşimde olan bilgi profesyonelleri yetiştiren BBY bölümlerinde buna yönelik içerikte derslere yer verilmesinin de önemli olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Türkiye'de 2023 yılı Mart ayı itibarıyla aktif olarak eğitim vermekte

olan 13 BBY Bölümünün¹ lisans ders programlarına bakıldığında, üçünde zorunlu,² üçünde ise seçmeli³ statüde olmak üzere toplam altı bölümde “Bilgi Mimarisi” adlı ders yer aldığı görülmektedir. Lisansüstü eğitim veren bölümler içerisinde yüksek lisans düzeyinde sadece bir bölümde⁴ “Bilgi Mimarisi”, bir bölümde⁵ ise “Bilgi Sistemleri ve Kullanılabilirlik” adlı ders bulunurken, henüz hiçbir bölümde doktora düzeyinde “Bilgi Mimarisi” dersi olmadığı görülmektedir. BBY bölümlerinde temel düzeyde verilecek “Bilgi Mimarisi” dersi, “Kullanıcı Arayüz Tasarımı”, “Web Tasarımı” gibi eğitimlerle desteklendiğinde bu bölüm mezunları için aynı zamanda bir iş kolu yaratma potansiyeline de sahiptir. Öte yandan, bölüm mezunlarının -ister bilgi merkezlerinde ister farklı kurum ve kuruluşlarda çalışsınlar- fiziksel ve/veya dijital bilgi ortamlarında kullanıcı deneyimini merkeze alan hizmetler tasarlayabilmeleri için bilgi mimarisi bakış açısını kazanmış olmalarının önemli ve gerekli olduğu düşünülmektedir.

Özellikle öğrenciler açısından, kolay anlaşılır, kapsamlı ve ders kitabı olarak da kullanılabilir nitelikte, özgün, Türkçe bir bilgi mimarisi kitabının eksikliği hissedilmektedir. Ele alınan kitap, yalın ve anlaşılır anlatımıyla ilgili dersin verildiği bölümlerde okuma listesine eklenebilecek nitelikte olup, aynı zamanda ders içeriğini şekillendirmede de yardımcı bir kaynak olarak değerlendirilebilir. Gelişen teknolojiye bağlı olarak incelenen örnekler değişse bile kitapta ele alınan bilgi düzenleme ilkelerinin zamandan bağımsız olduğunu söylemek mümkündür (Rosenfeld, Morville ve Arango, 2015, s. xiii). Nitekim, yapay zekâ, ChatGPT gibi unsurların devreye girmesiyle birlikte tasarımların farklı bir yöne doğru evrilmeye başlaması mümkün görünmektedir. Buradan hareketle, tanıtımı yapılan kitabın buna yönelik bir güncelleme ile yeniden basılması merakla beklenmektedir. Ayrıca, bahsi geçen gelişmeleri, farklı nitelikteki ürün ve hizmetleri bilgi mimarisi bakış açısıyla ele alan başka kaynaklara da ihtiyaç olduğu açıktır. Bu çerçevede, Türkçe örnekleri de içeren özgün eserlerin üretilmesinin de gerekli olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Gerek tanıtımı yapılan, gerekse eksikliği üzerinde durulan kaynaklar, hem öğrencilerin hem de konuyla ilgilenenlerin kendilerini geliştirmelerine ve konuyla ilgili farkındalık kazanmalarına katkı sağlama potansiyeline sahip olmaları bakımından önemlidir. Farkındalık kazanan ve bu konuda uzmanlık geliştiren mezunların farklı iş kollarında uzmanlıklarını değerlendirmeleri de mümkün hale gelebilir.

Kaynakça

- Appleton, L. (2016). User experience (UX) in libraries: Let's get physical (and digital). *Insights*, 29(3), 224-227. <http://dx.doi.org/10.1629/uksg.317>
- Arango, J. (t.y.). *Hakkında* [LinkedIn sayfası]. LinkedIn. 10 Mart 2023 tarihinde <https://www.linkedin.com/in/jarango> adresinden erişildi.
- Lisans programı değişiklik önerisinin gerekçeleri (çalışma belgesi). (2010, 2 Mart). Hacettepe Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü.

¹ Ankara Üniversitesi, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Atatürk Üniversitesi, Bartın Üniversitesi, Çankırı Karatekin Üniversitesi, Hacettepe Üniversitesi, İstanbul Medeniyet Üniversitesi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi, İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi, Kastamonu Üniversitesi, Marmara Üniversitesi ve Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi.

² Çankırı Karatekin Üniversitesi (<https://bilgibelge.karatekin.edu.tr/tr/ogretim-programi-10919-sayfasi.karatekin>), Hacettepe Üniversitesi (<https://bilsis.hacettepe.edu.tr/oibs/bologna/index.aspx?lang=tr&curOp=showPac&curUnit=520&curSunit=396#>) ve Kastamonu Üniversitesi (https://itbf.kastamonu.edu.tr/imagelges/2018/bolumler/Bilgi_ve_Belge_Yonetimi/derslistesi/BBY_Lisans_Ders_Listesi.pdf).

³ İstanbul Üniversitesi ([https://bilgibelge-edebiyat.istanbul.edu.tr/tr/content/ders-programi/lisans-ders-programi-\(orgun-ogretim-ve-ikinci-ogretim\)](https://bilgibelge-edebiyat.istanbul.edu.tr/tr/content/ders-programi/lisans-ders-programi-(orgun-ogretim-ve-ikinci-ogretim))), İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi (<https://bby.29mayis.edu.tr/tr/ogretim-programi>), İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi (<https://bby.ikcu.edu.tr/S/19775/lisans-egitim-katalogu>).

⁴ Hacettepe Üniversitesi (https://akts.hacettepe.edu.tr/ders_detay.php?ders_ref=410c62643c6c0eef013c6c5e96d8034a&ders_kod=BBY607&z_s_link=2&prg_kod=21121&submenuheader=2)

⁵ İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi (<https://ubs.ikc.edu.tr/AIS/OutcomeBasedLearning/Home/Index?id=OmClbrFjLU5f65avLBIYuA!xGGx!xGGx!&culture=tr-TR>)

Lisans programı değişiklik önerisinin gerekçeleri. (2011, 1 Ocak). Hacettepe Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü.

Norman, D. (2013). *The design of everyday things*. Basic Books.

Morville, P. (t.y.). *Hakkında* [LinkedIn sayfası]. LinkedIn. 10 Mart 2023 tarihinde <https://www.linkedin.com/in/morville> adresinden erişildi.

Rosenfeld Media. (2023). Louis Rosenfeld. <https://rosenfeldmedia.com/people/louis-rosenfeld/>

Rosenfeld, L., Morville, P. ve Arango, J. (2015). *Information architecture: For the web and beyond*. O'Reilly Media Inc.

Tonta, Y. (2012). Hacettepe Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü lisans programının güncelleştirilmesi (2009-2011). *Türk Kütüphanecilięi*, 26(2), 291-314.